

7. 5. 2009

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Software jako zaměstnanecké dílo

Způsobilost počítačových programů být předmětem právních (a potažmo ekonomických) vztahů, je založena občanským zákoníkem[1], který ve svém § 118 stanoví, že předmětem občanskoprávních[2] vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty. S přihlédnutím k relevantním ustanovením autorského zákona[3] pak můžeme říci, že počítačový program je nemotným statkem (majetkovou hodnotou), k jehož existenci se vážou zvláštní práva umožňující jejich nositeli ekonomické zhodnocení počítačového programu. Tato práva (ve své čisté podobě) garantují autorovi výlučné postavení, v němž je oprávněn s počítačovým programem neomezeně disponovat a užít jej způsobem, který jeho povaha umožňuje. Autorský zákon tím současně stanoví všem dalším subjektům povinnost zdržet se jednání, které by bylo v rozporu s právy autora.



Počítačový program jako předmět právních vztahů

Způsobilost počítačových programů být předmětem právních (a potažmo ekonomických) vztahů, je založena občanským zákoníkem[1], který ve svém § 118 stanoví, že předmětem občanskoprávních[2] vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty. S přihlédnutím k relevantním ustanovením autorského zákona[3] pak můžeme říci, že počítačový program je nemotným statkem (majetkovou hodnotou), k jehož existenci se vážou zvláštní práva umožňující jejich nositeli ekonomické zhodnocení počítačového programu. Tato práva (ve své čisté podobě) garantují autorovi výlučné postavení, v němž je oprávněn s počítačovým programem neomezeně disponovat a užít jej způsobem, který jeho povaha umožňuje. Autorský zákon tím současně stanoví všem dalším subjektům povinnost zdržet se jednání, které by bylo v rozporu s právy autora.

Význam zaměstnaneckého díla

Přestože v otázce důvodů, které zákonodárce vedly k poskytnutí ochrany předmětům duševního vlastnictví, existují různé názory, v případě počítačových programů považujeme za nesporné, že účelem jejich ochrany je především snaha ochránit investici autora ve formě času a duševního úsilí vynaloženého na vytvoření díla. Zjevně by nebylo spravedlivé, kdyby si užitky z díla autora přisvojovala třetí osoba, která se na jeho vzniku nepodílela. Od tohoto závěru je pak již jen krok k pochopení významu speciální úpravy tzv. zaměstnaneckého díla dle § 58 autorského zákona. V praxi je totiž běžné, že autorův osobní vklad do vytvoření počítačového programu je jen částí celkových nákladů s vytvořením díla spojených. Tvorba komerčního software je dnes ve většině případů organizačně i materiálně zajišťována subjekty, které nelze považovat za autory[4], přesto však mají na vznik těchto počítačových programů zásadní vliv (pro zjednodušení je můžeme nazvat

zaměstnavateli). Činnost zaměstnavatelů směřuje k vytváření podmínek, ve kterých jsou autoři motivováni (většinou ve spolupráci s dalšími autory) vytvářet počítačové programy, které by bez takového organizačního a finančního zajištění stěží vznikly. Současně to do jisté míry platí i o jednotlivých dílčích částech takového software, jejichž samostatná existence by neměla využití, nebo by autor sám nebyl schopen jejich uplatnění nalézt. Zaměstnaneckým dílem však může být i jakékoliv jiné dílo, než počítačový program. Dalším typickým příkladem jsou díla obsažená v periodickém tisku. Značná část článků redaktorů naplňuje znaky literárního díla ve smyslu § 2 odst. 1 autorského zákona. Hospodářské využití takovýchto děl (které se odráží i v příjmech autora) by však nebylo možné bez toho, aby vydavatel periodika zajistil vytištění nákladu a jeho distribuci. Můžeme tedy říci, že mezi autorem a jeho zaměstnavatelem existuje symbióza, v jejímž rámci se oba společně podílejí na vytvoření díla[5] a získávají a sdílejí tak prospěch, který by bez této spolupráce nevznikl. Právě na tuto skutečnost reaguje zákonodárce vytvořením speciálního institutu tzv. zaměstnaneckého díla.

Úprava zaměstnaneckého díla v autorském zákoně

Zaměstnanecké dílo je právní pojem vymezený v § 58 odst. 1 autorského zákona jako dílo, které autor vytvořil ke splnění svých povinností vyplývajících z pracovněprávního či služebního vztahu k zaměstnavateli nebo z pracovního vztahu mezi družstvem a jeho členem, přičemž takovým autorem, tj. např. programátorem, může být vždy jen fyzická osoba, která jej vytvořila[6]. Každý autor díla, a to nejen díla se zvláštním právním režimem, jímž dílo zaměstnanecké bezpochyby je, stává se nositelem majetkových a osobnostních práv jak je definuje § 10 a násl. autorského zákona[7].

Zaměstnanecké dílo obecně představuje ochranu zaměstnavatele. Podstata zaměstnaneckého díla spočívá v tom, že zaměstnavatel, který poskytuje zaměstnanci pro jeho autorskou tvorbu nezbytné pracovní zázemí a v případě vývoje počítačového softwaru jistě nemalé finanční prostředky, které si žádají ochranu a zhodnocení takto vynaložené investice, následně, není-li sjednáno jinak, ex lege přejímá a vykonává svým jménem a na svůj účet ekonomickou odpovědnost za využití výsledků autorovy - zaměstnancovy tvůrčí činnosti, nebo-li stává se vykonavatelem majetkových práv k tomuto dílu, zatímco zaměstnanci zůstávají pouze holá majetková práva bez možnosti jakkoliv je využít[8] (kompenzace za toto omezení práv autora je součástí jeho mzdy nebo jiné odměny, a je-li tato mzda nebo jiná odměna v zjevném nepoměru k zisku z využití práv k zaměstnaneckému dílu, náleží autorovi dodatečná odměna[9]). Autorova osobnostní práva k zaměstnaneckému dílu zůstávají nedotčena, nevykonává-li zaměstnavatel majetková autorská práva autora.[10] Právo zaměstnavatele vykonávat autorská práva autora je převoditelné (postupitelné) na třetí osoby[11], na rozdíl od autorských práv samotných, která jsou v českém právním řádu koncipována jako nepřevoditelná[12].

Toto zvláštní, dispozitivní omezení výlučných majetkových autorských práv lze považovat za určité kvazilicenční omezení[13], neboť od zákonných licencí se odlišuje zejména tím, že není primárně stanoveno ve veřejném zájmu, ale je vedeno až soukromým zájmem zaměstnavatelů - investorů[14]. To, že se nejedná o striktní veřejný zájem, od něhož se nelze odchýlit (jako u zákonných licencí), lze usuzovat i ze zákonné možnosti autora požadovat, aby mu zaměstnavatel za obvyklých podmínek udělil licenci a to v případě, že zaměstnavatel majetková práva k zaměstnaneckému dílu nevykonává nebo je vykonává nedostatečně. V této souvislosti je však potřebné upozornit, že dostatečnost nebo nedostatečnost výkonu práv není zákonem vymezena. Tato otázka tak je předmětem určité nejistoty a lze doporučit její úpravu např. v pracovní smlouvě, jelikož je to v zájmu obou stran (primárně však v zájmu zaměstnavatele). Stejně tak může autor licenci získat v případě smrti či zániku zaměstnavatele, který nemá právního nástupce.

Dalším aspektem úpravy zaměstnaneckých děl, v našem případě děl spočívajících ve vývoji různých, zpravidla finančně velice náročných IT produktů, je posílení právního postavení investora, tedy

zaměstnavatele, vůči svým zaměstnancům (programátorům)[15]. Autorský zákon stanoví rámec, ve kterém je možné jasnou a určitou písemnou pracovní smlouvou upřesnit práva a povinnosti konkrétního zaměstnance – programátora v otázkách týkajících se např. odpovídající specifikace pracovní pozice, informační povinnosti zaměstnance při vytváření softwaru, otázky předání a nakládání se zdrojovými kódy a programovou dokumentací, povinnost mlčenlivosti a v neposlední řadě zákazem konkurenčního jednání, není však již nezbytné udělovat zaměstnavateli licenci k výstupům z činnosti programátora. Tím, že je zaměstnavatel ze zákona vykonavatelem majetkových práv k softwaru (a je mu konkludentně uděleno i svolení autora spadající do sféry výkonu osobnostních autorských práv) je jeho postavení silnější než postavení pouhého uživatele počítačového programu na základě udělené licence.

Zvláštní povaha počítačových programů a databází

Počítačové programy a databáze představují v rámci zaměstnaneckých děl určitou specifickou skupinu. Je to dáno i jinými kritérii stanovenými zákonem pro jejich kvalifikaci na autorská díla ve smyslu autorského zákona[16]. Jejich zvláštní postavení je reflektováno rovněž ve speciálním ustanovení § 58 odst. 7 autorského zákona, které považuje počítačové programy, databáze a kartografická díla za zaměstnanecké dílo i v těch případech, kdy byli vytvořeny autorem na objednávku (za předpokladu, že se nejedná o kolektivní dílo ve smyslu § 59 autorského zákona). Zákon pak ve vztahu k těmto dílům výslovně vylučuje použití ustanovení § 61 autorského zákona o dílech vytvořených na objednávku.

Důsledkem této úpravy je to, že přestože mezi autorem a objednatelem díla neexistuje pracovněprávní ani jiný obdobný vztah a autor vytváří počítačový program, databázi nebo kartografické dílo na základě objednávky objednatele (tedy de facto jako dle § 61 autorského zákona), má objednatel z důvodu zákonné fikce postavení zaměstnavatele a je vykonavatelem majetkových autorských práv autora k těmto dílům (včetně presumovaného svolení k některým zásahům do osobnostních autorských práv autora).

Zásadní rozdíl mezi výsledkem úpravy dle § 58 odst. 7 a dle § 61 autorského zákona tak spočívá v právním postavení objednatele, který je v případě dle § 58 odst. 7 autorského zákona držitelem pozice mnohem silnější než by byl na základě objednávky v případě jiných autorských děl, neb disponuje oprávněním k výkonu výlučných majetkových autorských práv jménem objednatele a na jeho účet, jak bylo popsáno výše. Tento rozdíl možno demonstrovat třeba na příkladu grafického díla vytvořeného designérem na základě objednávky objednatele. V takovémto případě se zákonná fikce zaměstnaneckého díla neuplatní (nejedná se o díla uvedená v § 58 odst. 7 autorského zákona) a objednatel je pouze nabyvatelem licence dle § 61 odst. 1 autorského zákona. Jeho postavení je tak slabší než postavení objednatele počítačového programu.

Další odlišností v úpravě IT produktů oproti jiným autorským dílům je vyloučení práva autora zaměstnaneckého díla na přiměřenou dodatečnou odměnu od zaměstnavatele v případě, že se mzda nebo jiná odměna vyplacená autorovi zaměstnavatelem dostane do zjevného nepoměru k zisku z využití práv k zaměstnaneckému dílu a významu díla pro dosažení tohoto zisku. Takováto úprava vychází z odlišné povahy IT produktů jako autorských děl, což se projevuje jednak v tom, že zákon v případě počítačových programů a databází částečně slevuje z kritérií pro autorská díla (jak již bylo uvedeno výše, zákon nepožaduje jejich jedinečnost, k jejich vzniku proto dochází snáze). Zároveň se v případě těchto děl asi jen výjimečně jedná o díla literární nebo jiná díla umělecká či díla vědecká (srov. první větu § 2 odst. 1 autorského zákona[17]) a tato díla jsou pravidelně vytvářena jako produkty v rámci určitého segmentu průmyslu. Zákon zde dává přednost zaměstnavateli a umožňuje mu po zaplacení sjednané mzdy či jiné odměny ponechat si jako vlastní příjem zbytek přidané hodnoty, která je obsažená v IT produktu. Tato úprava však není v rozporu se zájmy autora, neboť

konkurenceschopnost vykonavatele jeho majetkových práv zajišťuje i autorovi samotnému majetkový prospěch. Opět tedy zdůrazňujeme vzájemnou prospěšnost institutu zaměstnaneckého díla jak pro autory, tak i pro zaměstnavatele.[18]

Závěrem této části bychom rádi poukázali ještě jeden aspekt díla na objednávku dle § 61 autorského zákona. V praxi totiž bývá často přehlíženo, že z dikce ustanovení § 61 odst. 1 autorského zákona vyplývá, že dílem na objednávku je pouze dílo, které autor vytvořil na základě smlouvy o dílo. Uzavře-li zaměstnavatel autora s objednatelem smlouvu o dílo, k jejímuž plnění využije duševní činnost autora, nepovažuje se takto vytvořené dílo za dílo na objednávku, a to bez ohledu na to, že zaměstnavatel je vykonavatelem majetkových autorských práv k takovému dílu. Je tomu tak z prostého důvodu, že toto dílo nebylo vytvořeno autorem na základě smlouvy o dílo, ale na základě pracovní smlouvy. Oprávnění objednatele užít takto vytvořené dílo proto musí být uděleno licenční smlouvou, nebo je možné, v případě, že se jedná o obchodněprávní vztah, aplikovat ustanovení § 558 obchodního zákoníku. Má-li být na základě smlouvy o dílo vytvořeno dílo na objednávku dle § 61 autorského zákona, musí být smlouva o dílo uzavřena přímo mezi objednatelem a autorem. Jen tak bude možné na takto vytvořené počítačové programy, databáze nebo kartografická díla aplikovat § 58 odst. 7 a považovat je za díla zaměstnanecká.

Školní dílo

S tematikou zaměstnaneckého díla souvisí též problematika školního díla, t.j. díla vytvořeného žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení[19]. Základní ideje spočívá v tom, že i pro vytvoření školního díla vynaložila škola (nebo školské či vzdělávací zařízení, dále zkráceně jen „škola“) určité náklady, podobně, jako je tomu u zaměstnavatele a zaměstnavatelského díla. Jedná se o světově ojedinělou úpravu[20] a její důvod není zcela jasný například u škol, kde je školné hrazeno studenty (v zásadě se to samé vztahuje i na školy financované z veřejných rozpočtů, neboť ani v tomto případě se nejedná o prostředky školy v pravém slova smyslu).

K užití školního díla k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě školy je v § 35 odst. 3 autorského zákona stanovena zákonná licence, nesmí tak však docházet za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu školy. Zde nemožno než souhlasit se závěrem o systematicky nesprávném zařazení této zákonné licence mezi omezení autorského práva ve veřejném zájmu (zájem školy není veřejným zájmem)[21].

Nadto stanoví autorský zákon v § 60 odst. 1 omezení autora spočívající v kontraktační povinnosti uzavřít se školou licenční smlouvu o užití školního díla, přičemž odmítnout její uzavření může autor jen na základě závažného důvodu. Dále je dle § 60 odst. 2 autor omezen ve výkonu svých majetkových práv poskytnout své dílo užít či poskytnout jinému licenci v případech, kdy by to bylo v rozporu s oprávněnými zájmy školy. Závěrem stanoví § 60 odst. 3 autorovi povinnost přispět škole z výtěžků dosažených užitím školního díla či z poskytnutí licence na úhradu nákladů, které škola na vytvoření díla vynaložila.

Bez ohledu na výše uvedené výhrady je nutno brát tuto úpravu je v potaz zvláště v případě IT produktů, neboť k jejich vytváření dochází často na akademické či školské půdě. Musíme však konstatovat, že některé z důležitých ustanovení týkající se školního díla připouštějí různé způsoby jejich výkladu a bude např. otázkou, jaká je výše nákladů, kterou se škola podílela na vytvoření školního díla, jaké jsou oprávněné zájmy školy či zda za závažný důvod pro odmítnutí uzavření licenční smlouvy je možno považovat předchozí udělení výhradní licence jinému subjektu.

Závěr

Závěrem lze říci, že problematika zaměstnaneckých děl v oblasti IT, jak byla výše stručně nastíněna, je i v odborné společnosti stále ještě málo frekventovaným tématem. Mnoho subjektů, jak na straně zaměstnavatelů, tak na straně autorů, podceňuje smluvní problematiku v oblasti IT, což v případech nedostatečné specifikace a určitosti úpravy vzájemných práv a povinností stran může způsobovat právní nejistotu, ztráty a škody a to nejen z pohledu finančního. Jedná se přitom o zcela zásadní otázky, kdy možnost výrobců zhodnocovat vlastní IT produkty (vyvinuté prostřednictvím jejich zaměstnanců) může být omezena tím, že zaměstnavatel ponechal úpravu autorských práv pouze na zákonnou úpravu bez bližší specifikace např. v pracovní smlouvě (příkladem může být možnost autora odmítnout udělení svolení s postoupením oprávnění zaměstnavatele vykonávat jeho majetková autorská práva k zaměstnaneckému dílu v případě, kdy toto svolení nebylo uděleno již ve smlouvě).

Naší radou je proto věnovat dostatečnou pozornost těmto otázkám již při vzniku pracovního poměru a vzhledem ke komplexnosti této problematiky a důležitosti, kterou autorské právo v oblasti IT produktů má, nelze než doporučit využití odborného poradenství specialistů v této oblasti.

JUDr. Martin Maisner, Mgr. Marek Šimka, Mgr. Ing. Hana Karásková

[ROWAN LEGAL s.r.o., advokátní kancelář](#)

GEMINI Center

Na Pankráci 1683

140 00 Praha 4

tel.: +420 224 216 212

fax: +420 224 215 823

e-mail: paha@rowanlegal.com

[1] Zákon č. [40/1964](#) Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“).

[2] Jedná se o obecnou úpravu, která je základem pro další druhy soukromoprávních vztahů.

[3] § 1 písm. a), § 2 odst. 2, § 9 a násl. zákona č. [121/2000](#) Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (dále jen „autorský zákon“).

[4] Podmínkou vzniku autorskoprávní ochrany počítačového programu je vlastní tvořivá duševní činnost autora, což zejména u právnických osob nepřichází z povahy věci v úvahu. Nadto (pro vyloučení možných pochybností) § 5 odst. 1 autorského zákona výslovně stanoví, že autorem je fyzická osoba, která dílo vytvořila.

[5] Přitom však nelze zaměstnavatele považovat za spoluautora díla ve smyslu § 8 autorského zákona, neboť jeho činnost není tvůrčí činností ve smyslu autorského zákona.

[6] Srov. § 5 odst. 1 autorského zákona.

[7] Obsahem osobnostních práv je dle § 11 autorského zákona právo autora rozhodovat o zveřejnění díla, právo osobovat si autorství díla a rozhodovat o způsobu uvádění jeho autorství a právo na nedotknutelnost díla. Obsahem majetkových práv je dle § 12 autorského zákona právo užít dílo a udělit jiné osobě souhlas k výkonu tohoto práva.

[8] Srov. Telec, I., Tůma, P. Autorský zákon. Komentář, C.H. Beck, Praha 2007

[9] Srov. § 58 odst. 6.

[10] I když autorský zákon v § 58 odst. 4 dispozitivně stanoví, že vykonává-li zaměstnavatel majetková práva k zaměstnaneckému dílu, má se za to, že autor svolil ke zveřejnění, úpravám, zpracování včetně překladu, spojení s jiným dílem, zařazení do díla souborného, jakož i k tomu, aby uváděl zaměstnanecké dílo na veřejnost pod svým jménem.

[11] Se svolením autora, ledaže se tak děje při převodu podniku nebo jeho části. Srov. § 58 odst. 1 in fine. Tento souhlas může být dle našeho názoru udělen i předem, např. v pracovní smlouvě, jelikož nespátřujeme rozdíl ve faktických následcích mezi výkonem majetkových práv zaměstnavatelem formou udělení co nejširší možné výhradní licence třetí osobě (k čemuž je zaměstnavatel ze zákona oprávněn) a postoupením oprávnění k výkonu majetkových autorských práv autora takovéto třetí osobě. Dále vycházíme z analogického použití ustanovení § 48 odst. 2 autorského zákona. I zde je možné udělit souhlas předem, jinak by zákon nestanovil následnou informační povinnost postupitele vůči autorovi o postoupení a o osobě postupníka.

[12] Srov. § 11 odst. 4 a § 26 odst. 1 autorského zákona.

[13] Viz *Telec, I., Tůma, P.*, op. cit. sub 8

[14] I když by v této souvislosti bylo možné polemizovat o veřejném zájmu na ochraně investice, stejně jako existuje veřejný zájem na ochraně vlastnického práva.

[15] Viz *Telec, I., Tůma, P.*, op. cit. sub 8

[16] Srov. § 2 odst. 2 autorského zákona. Na rozdíl od autorského díla obecně se počítačový program považuje za autorské dílo tehdy, je-li původní v tom smyslu, že je autorovým vlastním duševním výtvořem (zákonodárce tedy nepožaduje jedinečnost takového díla). Rovněž databáze se považuje za souborné autorské dílo v případě, že je způsobem výběru nebo uspořádáním obsahu vlastním duševním výtvořem autora, a její jedinečnost ani splnění jiného kritéria není vyžadováno.

[17] „Předmětem práva autorského je dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, (...)“

[18] Pro vyloučení pochybností, pojem zaměstnavatel používáme v širším kontextu a zahrnuje i objednatele počítačového programu, databáze nebo kartografického díla, neboť je dle § 58 odst. 7 autorského zákona rovněž vykonavatelem majetkových autorských práv autora.

[19] Srov. § 35 odst. 3 a § 60 autorského zákona.

[20] Viz *Autorský zákon, komentář, Telec, I., Tůma, P.*, op. cit. sub 8

[21] tamtéž

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Právní povaha sítě elektronických komunikací - režim náhrady škody](#)
- [Náhrada ušlého nájemného při předčasném ukončení nájemní smlouvy na nebytové prostory](#)
- [Jak fungují plánovací smlouvy v reálných situacích \(2. díl\)](#)
- [Nejvyšší soud a forma smlouvy o smlouvě budoucí: krok zpět v ochraně právní jistoty?](#)
- [„Za každou kauzou je živý příběh“](#)
- [Přehnaná, nebo důvodná prevence? Zajištění a utvrzení závazků v praxi](#)
- [Spoluvlastnictví a správa společné věci](#)
- [Doručování soudních písemností ze zahraničí do ČR](#)
- [Návrh nového zákona o digitální ekonomice](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 30.: Jednání za s.r.o. - zápis jednatelského oprávnění do obchodního rejstříku](#)
- [Předběžné opatření a další instituty k ochraně věřitelů při přeměnách](#)